

Contribution of Legends to Turkish Teaching in Terms of Vocabulary and Function: An Example of a Work Named “101 Turkish Legends”#

Firat Yolcu^{1,a}

¹TÖMER, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

Research Article

Acknowledgment

#This study is a part of master's thesis

History

Received: 05/07/2023

Accepted: 30/10/2023

This paper was checked for plagiarism using iThenticate during the preview process and before publication.

Copyright © 2017 by Cumhuriyet University, Faculty of Education. All rights reserved.

ABSTRACT

Vocabulary refers to the entire oral and written existence of a nation, such as culture, art, architecture, literature, lifestyle, from the first periods of history to the present. For this reason, it is of great importance for students to learn the vocabulary of the language and to use this vocabulary in oral and written language. It is seen that there are many items aimed at enriching the vocabulary in the general objectives of Turkish teaching and grade level acquisitions. The legends in the work named "101 Turkish Legends" examined in the research are important in terms of being a part of the oral culture tradition and containing a rich vocabulary, as well as being compiled from different countries and regions where the Turkish language is spoken. In addition, legends are important in terms of contributing to the social, cultural, moral and cognitive development of students and supporting the enrichment of their imagination. The research is based on a qualitative paradigm. Using the document analysis method, a total of 101 Turkish legends in the work were examined in terms of vocabulary, and the findings were thematically coded. As a result, it has been seen that the work as a whole has a rich vocabulary and it is thought that it would be appropriate to choose the legends in the work as source texts for Turkish textbooks in terms of both vocabulary and function.

Keywords: Turkish lesson, language teaching, vocabulary, legend, 101 Turkish legend

Efsanelerin Söz Varlığı ve İşlev Yönüyle Türkçe Öğretimine Katkısı: “101 Türk Efsanesi” Adlı Eser Örneği#

Bilgi

#Bu çalışma yazarın yüksek lisans tezinin bir parçasıdır.

Süreç

Geliş: 05/07/2023

Kabul: 30/10/2023

Bu çalışma ön inceleme sürecinde ve yayımlanmadan önce iThenticate yazılımı ile taranmıştır.

Copyright

This work is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License

ÖZ

Söz varlığı, bir milletin tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar ortaya koyduğu kültür, sanat, mimari, edebiyat, yaşam biçimi gibi sözlü ve yazılı bütün varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle öğrencilerin dile ait söz varlığını öğrenmeleri, konuşma ve yazma dilinde bu söz varlığını kullanmaları büyük önem taşımaktadır. Türkçe öğretiminin genel amaçları ve sınıf düzeyi kazanımlarda söz varlığının zenginleştirilmesine yönelik çok sayıda maddenin yer aldığı görülmektedir. Araştırmada incelenen “101 Türk Efsanesi” adlı eserde yer alan efsaneler, Türk dilinin konuşulduğu farklı ülke ve yörelerden derlenmesinin yanında sözlü kültür geleneğinin bir parçası olması, zengin bir söz varlığı içermesi bakımından önemlidir. Ayrıca efsaneler işlev bakımından öğrencilerin sosyal, kültürel, ahlaki ve bilişsel gelişimlerine katkı sağlaması, hayal dünyasının zenginleşmesine destek olması yönüyle de önemlidir. Araştırma nitel bir paradigmaya dayanmaktadır. Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak eserde yer alan toplam 101 Türk efsanesi söz varlığı bakımından incelenmiş, elde edilen bulgular tematik olarak kodlanmıştır. Sonuç olarak eserin bir bütün hâlinde zengin bir söz varlığına sahip olduğu görülmekte ve eser içerisinde yer alan efsanelerin hem söz varlığı hem de işlev bakımından Türkçe ders kitaplarına kaynak metin olarak seçilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar sözcükler: Türkçe dersi, dil öğretimi, söz varlığı, efsane, 101 Türk efsanesi.

^a firatyolcu@cumhuriyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2408-7502>

Giriş

Dil öğretiminin temel amacı, öğrencinin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmektir (Karagöl&Tarakçı, 2019). Bu bağlamda söz varlığının zenginleştirilmesi öğrencilerin okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerilerinin geliştirilebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Türkçe ders programının metin üzerinden kurgulanması ve metnin içeriğine yönelik etkinliklerin hazırlanması bu gerçeğe dayanmaktadır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarına metin seçiminde oldukça titiz davranılması, metinlerin dil bilgisi konularına uygunluğunun yanında söz varlığına, değer aktarımına, çocukların hayal dünyasını zenginleştirmesine, gerekli bilgi ve becerilerin aktarılmasına sağlayacağı katkılara da dikkat edilmesi gerekmektedir. Dil öğretimi sadece dört temel beceri alanının gelişimiyle sınırlı kalırsa amacını tam olarak yerine getirmiş sayılamaz. Öğrencilere Türkçenin özgün yapısını bütün boyutlarıyla kazandırabilmek için dile ait sözlü ve yazılı ürünler ile önemli şahsiyetleri de öğretmek gerekmektedir. Bu bağlamda efsane türü ve Türk efsaneleri üzerine önemli çalışmaları bulunan Saim Sakaoğlu'nun "101 Türk Efsanesi" adlı eserine ayrı bir başlık açmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde Serin ve Albayrak (2012) tarafından "Türk Efsanelerinin Söz Varlığı" adıyla yayımlanan çalışmada Saim Sakaoğlu'nun "101 Türk Efsanesi" ile Metin Ergun'un "Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi (II. Cilt)" adlı eserlerinde yer alan Türk boylarına ait efsaneler söz varlığı yönüyle incelenmiştir. Araştırmada "101 Türk Efsanesi" adlı eserde yer alan efsanelerin tamamı incelenmemiş sadece Türk boylarından derlenen efsanelerden 15 bin kelimenin "Simple Concordance Programı 4.07" yazılımıyla fiil, özel isim, ikileme, deyim ve atasözleri öğeleri bulunmuş ve sıklık tablosu verilmiştir. Çalışma bulguları bakımından önemli olmasına rağmen "101 Türk Efsanesi" adlı eser bir bütün hâlinde incelenmemiş, efsane türünün işlev ve söz varlığı bakımından Türkçe öğretimine katkılarına yönelik herhangi bir bulgu veya değerlendirmede bulunulmamıştır.

Süğümlü ve Eraslan (2019) tarafından yapılan "Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri ile kalıplaşmış söz varlığı ilişkisi" adlı çalışmada Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiş ve ders kitaplarında kullanılan metin türleri ve türlere ait kalıplaşmış ifadeler ayrı ayrı tasnif edilmiştir.

Baş (2006) "1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma" adlı doktora tezinde diğer edebî türlerin yanında 14 çocuk kitabından 200 efsaneyi de incelemiş ve 100.000 kelime efsanelerden olmak üzere toplamda 500.000 kelimenin söz varlığı bağlamında sınıflandırılmasını yapmıştır.

Baş (2010) "Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü" adlı diğer çalışmada çocuk edebiyatı ürünlerinin söz varlığını zenginleştirmedeki rolünü incelemiştir.

Efsane konusunu ele alan diğer çalışmaların genellikle türle ilgili kavramsal yayınlardan ve bölgesel olarak efsane derlemelerinden oluştuğu görülmektedir. Söz varlığı çalışmalarında ise çoğunlukla incelenen kaynaklara yönelik söz varlığının belirlenmesi üzerine çalışmalar yapılmıştır.

Edebî Bir Tür Olarak Efsane

Efsane edebî bir tür olarak değerlendirildiğinde gerçek veya hayali bir kurguya dayanarak belirli bir kişi, olay veya yer hakkında anlatılan ve halk nazarında gerçekliğine inanılan bir hikâye (Jason, 1971) olarak tanımlanabilir. Bir diğer açıklamaya göre insanın tarih sahnesine çıktığı andan itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, âdet, anane ve merasimlerin ortaya çıkmasında etkisi olan masal olarak açıklanmaktadır. Sözlü geleneğin ürünü olan bu masallara dilimizde Arapça: "Ustûre" (cem'i: esâtir); Farsça: "Fesâne, efsâne"; Yunanca: "Mitos, mit" kelimeleri ad olarak verilmektedir (Elçin, 2004).

Fedakar (2008) efsanelerin yapı, içerik, icra ve işlev bakımından değerlendirildiğinde şu özelliklere sahip olduklarını ifade etmektedir: Yapı bakımından kısa anlatımlar olma, belli başlı başlangıç formellerine sahip olma ve sözlü geleneğe dayanma; içerik bakımından bir olay, önemli şahsiyet veya bir mekânı konu edinme, gerçeklik-olağanüstülük ve kutsallık boyutlarını taşıma, bugünde de oluşturulabilme, dünya, insan ve Tanrı bağlamını taşıma; icra bakımından anlatıcının deneyiminin ve yeteneğinin önemli olması, uygun bir zaman ve mekânda anlatımının tercih edilmesi, anlatıcı ve dinleyicinin gerçekliğine inanması; işlev bakımından iyi ve güzel olana yönlendirme, örnek gösterme, öğüt içirme, toplumsal olarak olumlu olan şeylere karşı yönlendirme, olumsuz olan şeylerden kaçınmayı sağlama, toplum, evren ve canlılar hakkında bilgi verme.

Daha özet bir ifadeyle efsaneler şahıs, yer ve olaylar hakkında bilgi verirler, konu inandırıcı öğelere dayanır, çoğunlukla kişi ve olay olağanüstülük vasfı taşır. Ayrıca efsaneler belirli bir şekli olmamasına rağmen kısa ve konuşma diline yakın bir anlatım özelliğine sahiptirler (Sakaoğlu, 1980).

Efsane, bir tür olarak Türkçe derslerinde söz varlığının geliştirilmesi başta olmak üzere birçok alanda katkı sunabilir. Efsaneler, eğitimin temel amaçlarının gerçekleştirilmesine sunabileceği katkıların yanında öğrencilerin anlama, anlatma, dinleme becerilerinin gelişiminde, hayal dünyalarının zenginleşmesinde, değer öğretiminde, sosyalleşmelerinde ve dil becerilerinin sözlü kültür ürünlerinin sunduğu eşsiz anlatım ve özgün içerikleriyle beslenerek bütün yönleriyle gelişim sağlamasında oldukça yararlıdır. Bu duruma dikkat çeken Yılar (2005) Türk milli eğitiminin genel amaçlarının gerçekleştirilmesi ve gençlere milli şuurun kazandırılması için Türk mitolojisi ve efsanelerinden uygun seçimler yapılarak uzmanların hazırlayacağı ders kitabı, cd, kaset vb. araçlarla Türk çocuklarına tanıtılması ve bu türlere gereken önemin verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu

konuda uygulamalarda bir eksikliğin olduğu da görülmektedir. Güney (1966) de bu duruma dikkat çekerek oysaki biz, bizim sanatçılarımız kendi doğduğumuz yerin bile kuruluş efsanesini bilmiyoruz. Hele çocuklarımız, bu efsanelerden bir yudum tatmadan çıkıp gidiyorlar okuldan diyerek Türkçe derslerinde efsane türüne gereken önemin verilmediğini vurgulamaktadır.

Bu katkılarının yanında Mitler ve efsaneler, farklı düşünme ve yaratıcı düşünme konusunda birçok fırsatlar sağlayabilirler. Daha ileriki yaşlarda da bilimsel olarak öğrenilmeye başlanılan birtakım sosyal ve tabiat olaylarını farklı şekilde yorumlayan bu anlatılar, duygusal zekâ, sosyal zekâ gibi pek çok farklı açıdan öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine, olaylara, insan, doğa ve nesnelere farklı açıdan yorum getirebilme yeteneğine ulaşmalarına yani yaratıcı düşüncelerine katkı sağlayabilirler (Yılar, 2005). Ayrıca Türkçe derslerinde, Türk efsaneleri değerler bakımından zengin olması nedeniyle gerek ders içerisinde çeşitli dramatisasyon çalışmalarında, gerekse ders dışı etkinliklerde Türkçe öğretmenleri tarafından etkin bir şekilde kullanılabilir, bu şekilde öğrencilere doğru kişilik özellikleri kazandırılarak öğrencilerin kendini ifade yetenekleri geliştirilir (Yolcu, 2018).

Söz Varlığı

Türkçe öğretiminde söz varlığının zenginleştirilmesi, öğrencilerin konuşma ve yazma becerilerinin gelişimi için oldukça önemlidir. Aksan (2004) Türkçenin söz varlığını temel söz varlığı, yabancı sözcükler, çeviri sözcükler, kalıp sözler (ilişki sözleri), deyimler, atasözleri, terimler ve ikilemeler (tekrar öbekleri) olarak incelemektedir.

Temel söz varlığı

Temel söz varlığı, bir dilde çekirdek sözcükler olarak ifade edilen insanın organları başta olmak üzere doğal gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, almak, vermek gibi kavramlardan oluşmaktadır (Aksan, 2004). Diğer bir ifadeyle bir dilde tarihsel süreç içerisinde en az değişime uğrayan kelimelerdir (Hengirmen, 2002).

Yabancı sözcükler

Yabancı sözcükler diğer dillerden alınmış ve bir kısmı dilin ses eğilim ve kurallarına uyarak yabancılığı hemen fark edilmeyen "Farsça kösele, çerçeve, duvar; Arapça kalıp, sandık vb." sözcüklerken bir kısmı da dilin ses eğilim ve kurallarına uymayan ve yabancılığı hemen fark edilen "oksijen, lokomotif, devalüasyon" gibi sözcüklerdir (Aksan, 2004).

Deyimler

Deyimler çoğunlukla gerçek anlamından uzaklaşarak anlatımı daha güzel ve etkili hâle getiren, toplum tarafından benimsenmiş kalıp sözlerdir (Hengirmen, 2002). Korkmaz (1992) deyimleri, genellikle gerçek anlamından farklı bir anlam kazanan, çekici bir anlatıma sahip kelime öbeği olarak açıklamaktadır. Aksan (2001) da deyimlerin, o dili konuşan insanların dünya görüşünü,

yaşam biçimini, çevre koşullarını, görenek ve inançlarını, önem atfettiği varlık ve kavramları yansıtmaları bakımından muhtevasıyla toplum arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Atasözleri

Atasözleri bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan (Aksan, 2004), deyimlerden farklı olarak genel kural niteliği taşıyan kısa, özlü ve kalıplaşmış sözlerdir (Korkmaz, 1992). Atasözleri anonim olmasının yanı sıra bir hikmet, bir öğüt, bir deneme ve özlü bir düşünceye sahiptir (Hatipoğlu, 1972).

Kalıp sözler (ilişki sözleri)

Kalıp sözler (ilişki sözleri) toplumun gündelik yaşam pratiklerinde belirli durumlar için ifade ettikleri sözlerdir. Aksan (2004) toplum üyeleri arasında ilişkilerde kullanılan sabahleyin karşılaşılınca "günaydın", değişik durumlar için söyleneğelen "afiyet olsun, affedersiniz, güle güle" yeni bir eve taşınana "güle güle oturun" gibi kültürü yansıtan ifadeleri kalıp sözlere örnek olarak vermektedir.

Kalıp sözler anlamlarına göre tasnif edildiğinde hayır dua ve iyi dilek bildirenler; küfür, beddua bildirenler; selamlaşma bildirenler; ayrılık bildirenler; batıl inanç bildirenler; bir isteği bildirenler; konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildirenler; kabul ve ret bildirenler; dinleyeni eleştirme, uyarma, tehdit etme bildirenler; genel bir davranış veya düşünce bildirenler; töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar; dini inançları bildirenler; soru cevap isteyenler; özür dileme bildirenler; sembolik olarak ödüllendirme bildirenler; minnet ve teşekkür bildirenler olmak üzere birtakım alt gruplara ayrılmaktadır (Gökdayı, 2008).

Terim anlamlı sözcükler

Terimler bilim, teknik, sanat, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlam taşıyan (Korkmaz, 1992), diğer bir ifadeyle sadece kullanıldığı alanla ilgili özel bir kavrama karşılık gelen sözcüklerdir. Terimlerin anlamları sabit olduğu için cümle içerisinde olsa bile anlam değişimine kapalıdır (Onan, 2016).

Argo ifadeler

Argo genellikle küfür veya kaba dil olarak ifade edilmesine rağmen bunları da içerisinde barındırmakla birlikte "belli bir meslek ya da topluluk üyelerinin herkesin anlayamayacağı farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere ürettikleri, kendine özgü bir söz dağarcığına sahip özel dil olarak tanımlanabilir. Fransızcada başlangıçta 'hırsız ve dilencilerin dili' demek olan argo Türk toplumunda da bu tanımına paralel olarak lisân-ı erâzil, lisân-ı hazele, külhanbeyi dili, kayış dili gibi adlarla da anılmıştır." (Şen, 2016).

Yöresel ifadeler

Yöresel ifadeler farklı coğrafi bölgelerde dildeki söyleniş farklılığını içermesinin yanında belirli kavram,

durum, olay veya varlıkları karşılayan başka sözcükleri de içermektedir. Bu nedenle Trabzon ağızlarında “aşağıya” ifadesini karşılayan “aşa” kelimesi söyleniş farklılığını içeren bir yöresel kelime olarak değerlendirilebilir. Ya da Balıkesir ağızlarında “pazartesı” için “yolcu” ifadesinin kullanılması da yöresel bir kelimeyi ifade etmektedir. Türkçe ilk dönemlerinden günümüze değin çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu durum da Türkçenin yöresel söz varlığı bağlamında zengin bir dil olmasını sağlamıştır.

Türkçe öğretiminde söz varlığı bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir. Bu birikimi en verimli şekilde artırma ve kullanmayı sağlayacak ortam, Türkçe dersleridir. Bu derste kelime hazinesini zenginleştirme çalışmaları ile öğrencinin hem dili iyi kullanması hem de düşünce dünyasını geliştirmesi sağlanır (Özbay & Melanlıoğlu, 2008). Öğrencilerin Türkçe derslerinde kelime hazinesinin zengin olması anlama ve anlatma becerilerini geliştirme ve işlevsel olarak kullanmalarının olmazsa olmazıdır. Okul hayatında öğrencilerin hem okudukları metinleri, dinledikleri konuşmaları tam ve doğru bir şekilde anlamaları hem de anladıkları ile ilgili düşüncelerini anlatabilmeleri için kelime dağarcığının önemi büyüktür (Göçer, 2009). Çocuğun dil gelişiminde dinleme ve okuma becerileriyle geliştirilen söz varlığı konuşma ve yazma becerilerinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çocukların temel dil becerilerini geliştiren eğitim malzemelerinin söz varlığı açısından tespit edilmesi önemlidir (Baş, 2006). Söz varlığının geliştirilebilmesi için her eğitim öğretim kademesine veya her yaş grubuna göre temel söz varlığı belirlenip kelime listeleri oluşturmalıdır (Demir, 2016). Bunların yanında ilköğretimin başlangıcından itibaren öğrencilerin Türkçeyi iyi kullanan ustaların eserleriyle tanışmaları sağlanarak onların kelime dağarcıklarını geliştirmelerine, metinlerden anlam kurma ve oluşturulan bu anlam evreninden yapılacak çıkarımlardan hareketle düşüncelerini sözlü ve yazılı olarak ifade etmeleri büyük önem taşımaktadır (Göçer, 2009).

Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde dil becerilerinin geliştirilmesi, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul edilmektedir. Tematik yaklaşım esas alınarak hazırlanan öğretim programında okuma ve yazma kazanımları metin içi, metin dışı ve metinler arası okuma yoluyla anlam oluşturmayı sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır. Birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar kazanımların yapısı ve hiyerarşisi, öğrencilerin temel dil becerilerinin yanı sıra üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Öğrencilerin gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak dil bilgisi ve yazım kuralları ile ilgili kazanımlar artan bir yoğunluk içinde ve aşamalı olarak yapılandırılmıştır. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programında öğrencilerin dört temel beceri alanları ile duygu, düşünce, hayal dünyalarının gelişiminin, dil zevki ve bilincine ulaşmalarının ancak zengin bir söz varlığı kazanmakla sağlanabileceği belirtilmektedir. Ayrıca genel amaçlar

içerisinde öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması da amaçlanmaktadır. Türkçe dersi 5, 6, 7 ve 8. sınıf kazanımları tarandığında doğrudan söz varlığıyla ilgili 5, 6 ve 7. sınıfta 5 kazanımın, 8. sınıfta ise 7 kazanımın olduğu görülmektedir. Diğer kazanımların çoğunun da dolaylı olarak söz varlığıyla ilişkili olduğu değerlendirilmektedir (MEB, 2019).

Araştırma, efsanelerin zengin bir söz varlığına sahip olduğu, bu zengin söz varlığının Türkçe öğretimine katkılar sunabileceği, ayrıca efsane türünün öğrencilerin sosyal, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini destekleyeceği, bu nedenle eserde yer alan yüz bir efsanenin de Türkçe ders kitaplarında kaynak metin olarak kullanılabilmesi varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayımlardan hareketle çalışmanın amacı, eserin söz varlığının hangi öğelerden oluştuğunu belirlemek ve eserde yer alan efsanelerin bir bütün olarak Türkçe dersi genel amaçları ve kazanımlarını gerçekleştirmede ne derece faydalı olabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma nitel paradigmaya dayanmaktadır. Saim Sakaoğlu’nun aşağıda künye bilgileri verilen “101 Türk Efsanesi” adlı kitabında 60’ı Türk dünyasının farklı bölgelerinden, 41’i ise Anadolu coğrafyasından derlenmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmış toplam 101 Türk efsanesi bulunmaktadır (Sakaoğlu, 2014). Eserde bulunan bütün efsaneler araştırmanın örnekleme dâhil edilmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde efsane edebî türü ile Türkçenin söz varlığı hakkında bilgi verilmiş ve Türkçe öğretiminde söz varlığı ve efsanelerin önemine değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde Türkçe öğretiminin genel amaçları ve sınıf düzeyi kazanımlar incelenerek söz varlığı ve efsane türüyle ilgili amaç ve kazanımlar tespit edilmiştir. Çalışmanın bulgular bölümünde eserin bir bütün olarak söz varlığı belirlenmiştir.

Sonuç bölümünde ise bu söz varlığının Türkçe öğretimi genel amaçları ve sınıf düzeyi kazanımlarını gerçekleştirme düzeyi yorumlanmıştır.

İncelenen eser

Sakaoğlu, S. (2014). *101 Türk efsanesi* (6. baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.

Çalışmada incelenen bu eserin seçimi, türünün efsane olması, zengin bir söz varlığını içermesi, içeriğinde Türkçenin konuşulduğu geniş bir coğrafyadan toplamda 101 efsanenin yer alması bakımından önemlidir. Ayrıca efsanelerin işlev bakımından öğrencilerin sosyal, bilişsel ve duyuşsal gelişimlerine de katkı sağlayacağı dikkate alınırsa eserin Türkçe dersi için önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu gerekçelerden dolayı eserin söz varlığı öğelerinin belirlenmesi ve işlev bakımından Türkçe öğretimine katkılarının ortaya konmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama araçlarını "101 Türk Efsanesi" adlı eserde yer alan efsaneler ile Türk Dil Kurumunun genel ağ adresinde yer alan sözlükler oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanması doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemin amacı, elde edilen verilerden anlam çıkarmak ve araştırılan konu ile ilgili bir anlayış oluşturmaktır (Corbin & Strauss, 2008). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Ayrıca bir veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel (doküman incelemesi) tarama denir ve bu belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar (Karasar, 2012).

Çalışmanın verilerini oluşturan 101 Türk efsanesi incelenmiş ve söz varlığı, Aksan'ın (2004) "Türkçenin Sözcük Varlığı" çalışmasında yer alan söz varlığı öğelerine göre sınıflandırılmıştır. Eserin söz varlığı öğeleri deyimler, atasözleri, argo ifadeler, tekrar öbekleri (ikilemeler), terim anlamlı sözcükler, yabancı sözcükler, yöresel ifadeler, ilişki sözleri (kalıp ifadeler) olarak tespit edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada doküman incelemesi yöntemiyle elde edilen verilerin analizinde bulgular tematik olarak söz varlığını oluşturan başlıklar altına kodlanmıştır. Eserde yöresel ifadelerin sıkça kullanıldığı anlaşıldığından tematik kodlamada referans olarak alınan eserde geçen söz varlıklarına ek olarak yöresel ifadeler de eklenmiştir. Bulgular, ilgili başlıklar altına kodlanırken bütün söz varlığı öğeleri eserdeki sıklık sayıları ve sayfa numaralarıyla birlikte verilmiş, ayrıca yabancı sözcüklerin kökeni ve anlamları ile yöresel sözcüklerin kullanıldığı bölgeler ve anlamları da eklenmiştir. Eserdeki söz varlığı öğelerinin tespitinde elde edilen bulguların başka bir alan uzmanı tarafından da kontrolü sağlanmış, ayrıca tespit edilen söz varlığı öğeleri Türk Dil Kurumunun sözlüklerinde taratılarak doğru kodlanıp kodlanmadığı kontrol edilmiş ve son hâli verilmiştir (TDK, 2018). Sözlüklerde rastlanmayan fakat söz varlığı öğesi olarak değerlendirilen ifadeler bulgular bölümünde verilmiş ve sözlüklerde tespit edilmeyen söz varlığı öğeleri olarak açıklanmıştır.

Söz varlığı aktarılırken söz varlığından sonra gelen sayısal ifade sıklığı, sonraki ifade/ler ise yer aldığı sayfa numaralarını ifade etmektedir. Örneğin "Allah'ın emri (2-s.174,178) deyimini 2 sıklık sayısına sahiptir ve kitapta 174 ve 178. sayfalarda geçmektedir. Bir diğer örnek "tüccar" (3-s.54-3) terimi 3 sıklık sayısına sahiptir ve kitabın 54. sayfasında 3 yerde geçmektedir. Söz varlığı öğelerinden sayfa numarası 10'dan fazla olan ifadelerin eserde kullanıldıkları ilk on sayfa verilmiş geri kalan sayfalar yerine "..." işareti konulmuştur.

Bulgular

"101 Türk Efsanesi" adlı eserin söz varlığı öğeleri deyimler, atasözleri, argo ifadeler, tekrar öbekleri (ikilemeler), terim anlamlı sözcükler, yabancı sözcükler, yöresel ifadeler, ilişki sözleri (kalıp ifadeler) olarak bulgulanmıştır.

Deyimler

"101 Türk Efsanesi" adlı eserde 278 deyim bulunmuştur. Bu deyimlerin sıklık sayısı 418'dir. Eserde "yola çıkmak" deyimini 12 sıklık sayısına, "(bir yere) yolu düşmek" deyimini 10 sıklık sayısına, "ortaya çıkmak" deyimini de 8 sıklık sayısına sahiptir. Bir hareket ihtiva eden bu deyimlerin eserde çokça yer alması "efsane" türünün olay anlatımı kurgusundan kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Eserde geçen deyimler sıklık sayıları ve sayfa numaralarıyla birlikte şunlardır:

"acısını çıkarmak (1-s.175), aç göz (1-s.31), adı sanı (1-s.170), adını ağzına almamak (1-s.45) ağzından çıkmak (1-s.45), ağzından dökülmek (1-s.43), aklına gelmek (1-s.158), aklımdan geçirmek (1-s.183), alıp başını gitmek (2-s.70,101), Allah'ın emri (2-s.174,184), (...-mesi) an meselesi (1-s.183), analık etmek (1-s.65), and içmek (1-s.141), anlam vermek (1-s.208), (biriyle) arası hoş (iyi) olmamak (1-s.23), ayakta durmak (kalmak) (1-108), aydınlığa kavuşmak (çıkılmak) (1-s.125), azar işitmek (1-s.59), bağırı yanmak (1-s.152), bağına basmak (1-s.97), baş başa bırakmak (kalmak) (1-s.62), baş göstermek (3-s.129,166,206), başına üşüşmek (başına bitmek) (1-s.133), başından savmak (1-s.119), başını döndürmek (1-s.188), başının çaresine bakmak (1-s.184), (birinin) bedduasını almak (2-s.127,196), beli bükülmek (1-s.65), beşik kertme (nişanlı) (1-s.63), bin pişman olmak (1-s.205), bir yolunu bulmak (1-s.139), boş dur(ma)mak (2-s.111,135), boşa çıkmak (1-s.64) boşa gitmek (1-s.84), boynu bükük (3-s.64,108,197), boynunu bükmek (1-s.64), can derdine düşmek (1-s.149), can kulağıyla dinlemek (1-s.46), can u gönülden (1-s.98), canını vermek (2-s.50,86), canı vermek (2-s.86,133), canı sıkılmak (1-s.195,204), canı istemek (1-s.119), canına kıymak (4-s.39,85,92,207), canını almak (1-s.86), canının derdine düşmek (1-s.149), cilve yapmak (1-s.99), çalım satmak (1-s.36), çare bulmak(bakmak) (4-s.135, 156, 205-2), çekip çevirmek (1-s.121), çocuğun ağırlığı gelmek (1-s.127), çok görmek (1-s.180), dalga geçmek (1-s.201), damağında tad bırakmak (1-s.166), darda kalmak (1-s.141), dediği dedik olmak (1-s.182), dediği çıkmak (1-s.143), deliler gibi âşık olmak (1-s.206), denk getirmek (1-s.201), derdini açmak (2-s.90,100), dert yanmak (1-s.41), dışa vurmak (1-s.169), dikilip durmak (kalmak) (1-s.199), dikkat çekmek (2-s.110,190) dilden dile dolaşmak (3-s.57,123,158), dile gelmek (1-s.133), dile getirmek (5-s.72, 123,124,129,190), dilinden düşürmemek (3-s.118,125,176), dillere destan olmak (3-s.35-2,182), doyum olmamak (1-s.152), dur durak bilmemek(yok) (1-s.54), duzunan buz olmak (1-s.120), dünür olmak

(gitmek) (1-s.104) dünürücü gelmek (göndermek) (2-s.49-2), dünyaya gelmek (1-s.63), düşman kesilmek (1-s.117), düşüncelere dalmak (1-s.98), düşünüp taşınmak (1-s.70) ekmeğine/kismetine mâni olmak (1-s.85), el bebek gül bebek (1-s.178), el atmak (1-s.192), ele geçirmek (1-s.154), eli boş (dönmek) (2-s.147,197), eli kolu (eli ayağı) bağlı kalmak (durmak veya olmak) (2-s.195,196), elinde bulunmak (olmak) (2-s.113,156), eline düşmek (2-s.50,91) emanet bırakmak (etmek, vermek) (1-s.109) etmediğini bırakmamak (komamak) (1-s.74), eser kalmamak (1-s.157), ev bark (1-s.130), farkına varmak (2-s.76,176), feda etmek (1-s.183), ferman dinlememek (1-s.104), feryat etmek (1-s.27), fırsat vermek (2-s.139,192), fırsat bulmak (1-s.91), gark olmak (1-s.59), geçit vermek (1-s.108), gelin gitmek (3-s.80,81,176), gelip çatmak (dayanmak) (1-s.162), geri çevirmek (1-s.88), gezip tozmak (1-s.50), gönlü olmak (1-s.70), gönlünü kaptırmak (1-s.206), gönül ferman dinlemez (1-s.182), göz atmak (gözden geçirmek) (1-s.185), göz göze gelmek (1-s.65) göz gözü görmez olur (2-s.58,105), göz kulak olmak (1-s.121), gözü kan çanağına dönmek (1-s.30), gözüne büyük görünmek (1-s.180), göz yaşı dökmek (1-s.92), (bir şeye) gözünü yummak (1-s.139), gözden (gözünden) kaçırmak (1-s.186), gözden geçirmek (1-s.186), gözü (gözleri) kamaşmak (1-s.40), gözü gibi bakmak(sakinmek) (1-s.121), (bir şeyi) gözü gibi sevmek (1-s.172), gözü pek (1-s.137), (bir şeye) gözü (gözleri) takılmak (1-s.92,103), gözü (gözleri) (bir şeyde, bir şeyin üzerinde) olmak (1-s.139), (birinin) gözüne girmek (1-s.171), (bir şey) gözüne ilişmek (1-s.176), gözünü hırs bürümek (1-s.54), gözyaşı dökmek (1-s.88), gün doğması (atmak) (1-s.97), gün görmek (1-s.96), günah işlemek (1-s.191), günlerden bir gün (3-s.49,50,74), gün yüzü görmemek (1-s.65), haber almak (1-s.92), haber göndermek (2-s.63,157), haber vermek (1-s.63) hâl hatır sormak (1-s.102), hasret kalmak (1-s.129), hayat bulmak (2-s.101,168), hayran olmak (kalmak) (1-s.78), hayrete (hayretlere) düşmek (1-s.176), hedef olmak (1-s.137), hesap etmek (1-s.102), (birinin) hismine uğramak (1-s.208), hile yapmak (1-s.54), hoşbeş etmek (1-s.204), (birinin) hoşuna gitmek (1-s.192), hükmü geçmek (hüküm yürütmek) (1-s.88), ısrar etmek (1-s.67), iç açıcı (1-s.174), içinden geçmek (2-s.52,134), içine almak (1-s.203), iddiaya girmek (tutuşmak) (1-s.151), ilgi görmek (1-s.90), ilgi duymak (1-s.137), ilgisini çekmek (1-s.170), ilham etmek (vermek) (2-s.93,145), insafa gelmek (1-s.89), işe koyulmak (1-s.117), iş işten geçmek (1-s.45), iyi kalpli (1-s.63), izin almak (1-s.157), kalbini kaptırmak (1-s.90), kalbini kırmak (1-s.65), kan akıtmak (1-s.167), kan ter içinde kalmak (1-s.141), (birine) kanat açmak (1-s.30), kapı kapı dolaşmak (1-s.57), kapıları kapamak (2-s.57,160), kapısını çalmak (3-s.59,160,119), karanlığına bürünmek (basmak) (1-s.33), karar vermek (3-s.30,72,101), karara varmak (2-s.30,70), karşı koymak (1-s.50), karşı çıkmak (1-s.182), kendine gelmek (1-s.103), kendini alamamak (2-s.67,153) keyfini yaşamak (1-s.153), kız almak (1-s.39), konu olmak (3-s.162,164,206), kötü kalpli (3-

s.119,143-2), (birine) kucak (kucağını) açmak (1-s.183), (bir şeye) kul olmak (1-s.37), kulağına gelmek (2-s.154,186), kulak arkası (ardı) etmek (1-s.30), kulak asmamak (2-s.39,57), kulak kabartmak (1-s.26), (bir şeye) kulak vermek (2-169,184) kulak vermek (1-s.169), kusur bulmak (1-s.197), kuvvetle muhtemel (1-s.110), meydan okumak (1-s.35), mola vermek (1-s.164), murad alıp murad vermek (murat almak) (1-s.72) hayat sürmek (geçirmek) (1-s.176), müsaade etmek (buyurmak) (1-s.172), namaza durmak (1-s.61), ne olursa olsun (1-s.64), ohlayıp puhlamak (1-s.151), orali (bile) olmamak (3-s.27,61,184), ortaya çıkarmak (1-s.115), ortaya çıkmak (8-s.31,37,140,154,168,172,178,185), ortaya koyma (1-s.127), otağlarını dikmek (kurmak) (1-s.27), öksüz kalmak (1-s.96), ölçü almak (1-s.103), ölçüp biçmek (1-s.70) ölümlü burun buruna gelmek (1-s.25), önüne katma (1-s.151), peşine düşmek (4-s.114,146,147,149), pişmanlık duymak (getirmek) (5-s.26,30,45,73,98), pusuya yatmak (1-s.27), razı etmek (1-s.72), (birini) rezil etmek (1-s.35), ruhunu okumak (1-s.147), ruhunu teslim etmek (6-s.46,95,120,122,124,185), sabahları işe ateş gibi girip akşamları kül gibi çıkmak (1-s.41), sabrı tükenmek (1-s.72), sahip olmak (1-s.135), sararıp solmak (1-s.205), saygı göstermek (1-s.127), secdeye varmak (kapanmak) (2-s.176-2) sesini çıkarmaz (1-s.74), sessizliğe gömülmek (1-s.102), sevda çekmek (1-s.100), sıcağı sıcağına (1-s.122), silip süpürmek (1-s.135), sona ermek (1-s.122), sonuç almak (1-s.194), söz işitmek (1-s.74), söz vermek (2-s.141,166), söze başlamak (1-s.94), söze karışmak (1-s.115), sözü geçmek (1-s.182), sözünde durmak (2-s.95,108), sözünü tutmak (3-s.27-2,109), sürüp gitmek (1-s.194), şaşırıp kalmak (3-s.188,196,199) şaşkına dönmek (1-s.124), şehit düşmek (olmak) (1-s.123), (herhangi bir şeyi) şekle sokmak (koymak) (1-s.145), şifa bulmak (1-s.95), tan atması (ağarması) (4-s.53-2,64,97), taş çıkartmak(1-s.143), taş üstünde taş bırakmamak (1-s.26), taş yürekli (2-s.44,143), toprağa düşmek (1-s.114), türkü yakmak (1-s.145), uçsuz bucaksız (1-s.33), umuda kapılmak (1-s.188), umudunu kesmek (4-s.39,50,57,198), uygun düşmek (1-s.102), üstün bulmak (görmek) (1-s.49), üzerinde durmak (1-s.21), üzerine ağırlık basmak (çökmek) (1-s.197), vakti gelmek (1-s.121), yakasını bırakmamak (1-s.49), yanıp tutuşmak (2-s.49,182), yardıma koşmak (5-s.141-2,142,162,192), yarından tezi yok (1-s.154), yataklara düşmek (1-s.161), yer almak (1-s.119), yer vermek (1-s.125), yerine getirmek (1-s.190), yol almak (6-s.27,47,68,87,104,109), yol aramak (1-s.117), yol göstermek (2-s.68,145), yol bulmak (1-s.113), yola çıkmak (12-s.44,90,94,112-2,130,136,156,163,164,166,204), yola düşmek (4-s.38,45,64,167) yola (yoluna) koyulmak (7-s.25,86,103,109,160,188,195), (bir yere) yolu düşmek (10-s.44,104,139-2,152,156,164,184, 186,192), yolu uğrar (1-s.171), yolunu bulmak (1-s.50), yolunu beklemek (gözlemek) (2-s.98-2), (bir şeyin) yolunu

tutmak (6-s.67,113,164,171,182,199), yorgun düşmek (1-s.41), yuva kurmak (1-s.117), yuva yapmak (1-s.23), yüreğine kor (ateş) düşmek (1-s.100), ziyaret etmek (2-s.134,180).”

Atasözleri

“101 Türk Efsanesi” adlı eserde 4 atasözü bulunmuştur ve bu atasözleri 4 sıklık oranına sahiptir. Atasözlerinin her biri de 1 sıklık sayısına sahiptir. Aşağıda verilen atasözlerinden son iki atasözüne Türk Dil Kurumu sözlüklerinde rastlanmamıştır. Bu atasözlerinden “Atanın kargışı yerine varır.” Başkurt/İdil-Ural bölgesine ait “Nevruz Çiçeği” efsanesinde geçmektedir. Diğer atasözü “Hastalığı gizlesen de ateşi onu ortaya çıkarır.” ise Özbekçeye ait “Aykız ile Künkız” efsanesinde geçmektedir.

“Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş. (1-s.180), Son pişmanlık fayda vermez. (1-s.73), Atanın kargışı yerine varır. (1-s.64), Hastalığı gizlesen de ateşi onu ortaya çıkarır. (1-s.53).”

Argo İfadeler

“101 Türk Efsanesi” adlı eserde geçen argo sayılabilecek 7 ifade 7 sıklık sayısına sahiptir. Bu ifadelerin argo olarak değerlendirilmesinde ifadelerin kullanıldığı bağlama dikkat edilmiş ve ortaokul seviyesindeki öğrencilerin duygu ve düşünce dünyalarına göre değerlendirilmiştir. Eserdeki argo ifadeler sıklık sayısı ve eserde geçtikleri sayfa numaralarıyla birlikte şunlardır:

“çalınmak (1-s.208), dalga geçmek (1-s.201), küfretmek (1-s.59), nefret (1-s.32), okşamak (1-s.178) parça parça olasıca (1-s.74), utanmaz (1-s.64).”

Tekrar Öbekleri (İkilemeler)

“101 Türk Efsanesi” adlı eserde yer alan 97 tekrar öbeği (ikileme) 134 sıklıkla kullanılmıştır. En fazla sıklık sayısına sahip “ayrı ayrı”, “çürük çaylak”, “hemen hemen” tekrar öbekleri 4 sıklık sayısına sahiptirler.

Ayten tekrar öbeği ile oluşturulan ikilemeler

“ayrı ayrı (4-s.25,55-2,84), baş başa (1-s.62), bir bir (1-s.140), birdenbire (1-s.149), birike birike (1-s.49), bölük bölük (1-s.133), bula bula (1-s.53), çiftler çiftler (3-s.182-3) dilden dile (4-s.57,109,123,158), diye diye (1-s.173), düşüre düşüre (1-s.192), gide gide (1-s.68), gizli gizli (1-s.70), gizliden gizliye (1-s.63), göz göze (1-s.65), gürül gürül (1-s.207), güzel güzel (1-s.70), güzeller güzeli (1-s.43), hele hele (2-s.82,134), hemen hemen (4-s.47,102,119,178), hızlı hızlı (2-s.25,186), hüngür hüngür (1-s.61), ikişer ikişer (1-s.145), inceden inceye (1-s.92), iyiden iyiye (2-s.100,208), kala kala (1-s.108), kana kana (1-s.166), kapı kapı (2-s.57,162), kendi kendine (1-s.46), kıvrıla kıvrıla (1-s.163), kirli kirli (1-s.111), kolay kolay (3-s.102,126,145), koşa koşa (1-s.134), manga manga (1-s.133), nesilden nesile (1-s.59), olsa olsa (1-s.103), parça parça (1-s.74), renk renk (1-s.70), sıcak sıcakına (1-s.122), sık sık (2-s.126,172), söylene söylene (1-s.155), söyleye söyleye (1-s.23), şişmiş şişmiş (1-s.136), tirmalaya tirmalaya (1-s.54), utana utana (1-s.36), uzun uzun (1-s.137), üzgün üzgün (1-s.64), yarı yarıya (1-s.54), yavaş yavaş (4-

s.38,57,77,126), yine yine (1-s.144), yüz yüze (1-s.76), zaman zaman (4-s.46,102,160,181)”

Eş ya da yakın anlamlı tekrar öbekleri

“adı sanı (1-s.170), ana baba (1-s.162), bağıra çağıra (1-s.61), bitmez tükenmez (1-s.31), boy pos (2-s.53,80), çoluk çocuk (1-s.162), çürük çaylak (3-s.172,173-2), dağ taş (3-s.70,86,133), dere tepe (1-s.133), dur durak (1-s.54), düğün dernek (1-s.205), ev bark (2-s.130,175), fakir fukara (1-s.56), gelir geçer (1-s.39), geze dolaşa (1-s.182), güç belâ (1-s.59), güçlü kuvvetli (1-s.135), gürültü patırtı (1-s.67), hâl hatır (1-s.102), karı koca (2-s.162-2), kazma kürek (1-s.115), kılık kıyafet (1-s.201), konu komşu (1-s.162), oraya buraya (1-s.197), pek çok (1-s.164), yorgun argın (2-s.41,64), uçsuz bucaksız (1-s.33)”

Zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulan tekrar öbekleri

“alım satım (1-s.92), er geç (1-s.154), gece gündüz (2-s.46,88), sağa sola (1-s.207), yaz kış (1-s.181)”

Sayı bildiren sözcüklerle oluşturulan tekrar öbekleri

“üç beş (1-s.104), üçer beşer (1-s.129)”

Edatlı tekrar öbekleri

“büyük mü büyük (1-s.180), yiğit mi yiğit (1-s.182)”

Bir kelimesi olumlu, bir kelimesi olumsuz olan tekrar öbekleri

“ağarır ağarmaz (1-s.53), biter bitmez (1-s.120), çıkar çıkmaz (1-s.62), der demez (1-s.61), girer girmez (2-s.107,124), koyar koymaz (1-s.36), söyler söylemez (3-s.64-2,67)”

“M” ilaveli tekrar öbekleri

“kefesiz mefesiz (1-s.54), evler mevler (1-s.202)”

Terim Anlamlı Sözcükler

“101 Türk Efsanesi” adlı eserde tespit edilen 85 terim anlamlı sözcük, 664 sıklık sayısıyla kullanılmıştır. Eserde “efsane” 149 sıklık sayısına, “hikâye” 59 sıklık sayısına, “ay” 47 sıklık sayısına sahiptir.

Eserde geçen askerî terimler

“gazi (1-s.164), ok (4-s.27-2,32,86), sefer (1-s.110), seferberlik (1-s.208)”

Eserde geçen coğrafya terimleri

“ada (4-s.123,125,163-2), ay (47-s.29-2,32-4,35-2,36,41-4,42-2,53,65-2,66-2,97-5...), başkent (1-s.154), bora (1-s.204), boran (1-s.205), bucak (1-s.113), bulut (3-s.88,96,98), çay (13-s.41,78,80,81,82,88,100,173,174-4,186), dağ (41-s.27-3,28,43-3,44,61,63-3,64,68-2,70,84-3...), dere (3-s.133,134,173), deniz (3-s.47,149,184), dünya (1-s.31), göl (39-s.49,59-8,60,67-4,78,87,88,96-2,119-3,120...), gün (2-s.88,97), kasırga (1-s.105), kıyı (1-s.46), köy (9-s.57-3,58-2,104-2,149-2), nehir (8-s.39-2,57-2,68,108,110,150), oba (8-s.29,55-4,154,155,182), orman (3-s.30,63,68), ova (2-s.61,173), rüzgâr (2-s.46,49), sıradağ (1-s.52), tan (4-s.53-2,64,97), taş (36-s.27-2,51,52-2,55-4,70,79,86,88,91,104...), vadi (4-s.152-3,154), volkan (3-s.47-2,48), yağmur (1-s.105), yarımada (1-s.92), yayla (4-s.27,113,201-2), yıldız (17-

s.26,33-4,34-2,96,97-2,98-2,145-4,146), yöre (3-s.43,147,201)”

Eserde geçen denizcilik terimleri

“iskele (2-s.119,185)”

Eserde geçen dinî terimler

“Bismillah (1-s.36), derviş (11-s.134-3,184-5,185-3), dua (7-s.50,61,91,153,157,173,192), kilise (1-s.115), minare (2-s.115,168), molla (1-s.121), sahabe (1-s.69), şehit (2-s.123,199), Tanrı (16-s.29,31-5,32-3,34,39,40,68,91,152,153), tekke (3-s.102-3), türbe (1-s.112), veli (3-s.24,103,138)”

Eserde geçen edebiyat terimleri

“atasözü (1-s.180), bayatı (2-s.86,87), destan (3-s.21-2,68), efsane (149-s.21-7,23,24,30,33,45-2,47-2,59-3,60-2,61,72...), fıkra (1-s.187), harf (1-s.145), hikâye (59-s.30,33,43,52,54-2,56,68,69,71-2,72...), hoyrat (1-s.129), kaynak kişi (4-s.59,60-2,108,195), kelime (1-s.21), kitabe (1-s.168), mâni (1-s.92), masal (5-s.77,143-2,187,192), mesnevi (2-s.72-2), mısra (1-s.86), mitoloji (1-s.68), motif (örge, güdü) (18-s.22,78,91-2,102-2,104,111,123,126,127-2,137...), rübai (1-s.124), şair (2-s.72,137), şiir (5-s.86,93,158-3), üslûp (1-s.184)”

Eserde geçen gökbilim terimleri

“Gece (7-s.33,34,53,57,114,164,182), gökyüzü (7-s.26,33,34,41,53,96,98), güneş (21-s.38,57,97,98-10,151-3,194-5), mevsim (1-s.61), Ülker (5-s.145-5)”

Eserde geçen halkbilim terimleri

“boy (4-s.21,22-2,68), oymak (2-s.155-2)”

Eserde geçen kimya terimleri

“altın (2-s.43-2), gümüş (3-s.43-2,125), kömür (2-s.115,116)”

Eserde geçen müzik terimleri

“kopuz (11-s.45-2,46-9), şarkı (3-s.39-3), türkü (1-s.46)”

Eserde geçen tıp terimleri

“cüzam (1-s.156)”

Eserde geçen ticaret terimleri

“tüccar (3-s.54-3)”

Yabancı Sözcükler

“101 Türk Efsanesi” eserde geçen yabancı sözcük olarak değerlendirdiğimiz 19 sözcük vardır. Bu sözcüklerin sıklık sayısı 39’dur. En fazla sıklık sayısına sahip yabancı sözcükler arasında “motif” 18 sıklık sayısı, “rayon” 2 sıklık sayısı, “teori” 2 sıklık sayısına sahiptir. Eserde yer alan yabancı sözcükler sıklık sayıları, sayfa numaraları, kökeni ve Türkçe anlamlarıyla birlikte verilmiştir.

“Almighty (1-s.91): (İng.)Tanrı, kutsal/ Bosphorus (1-s.135): (İng.) Boğaziçi./ efsun (1-s.73): (Far.) efsun a. esk. büyü./ eftalya (1-s.149):(Yun.) Denizkızı./ gospodin (1-s.109): (Rus.) bay, bey, efendi./ giyotin (1-s.123): (Fr.) Fransa'da ölüm cezasına çarptırılanların başını kesmek için kullanılan araç./ kolhoz (1-s.56) : (Rus.) SSCB döneminde köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi./ medfun (1-s.110): (Ar.) Defnedilmiş, gömülmüş./ Mikâil (1-s.174): (Ar.) Tanrı buyruğu ile, insanların rızıkını dağıtmakla ve doğa

olaylarının gerçekleşmesini sağlamakla görevli melek./ mitoloji (1-s.174): (Fr.) efsanebilim, söylenebilim./ motif (18-s.22,78,91-2,102-2,104,111,123,126,127-2,137...): (Fr.) örge, güdü./ pervane (2-s.72,73): (Far.) 1. Geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek, kepenek. 2. Döndüğünde bir mekanizmayı işleten bir eksene dikey olarak bağlanmış, iki veya ikiden çok kanattan yapılmış alet, uskur. 3. tar. Selçuklularda ve İlhanlılarda has, zeamet, tımar ile ilgili olarak verilen ferman. 4. sf. mec. Bir kimsenin yanından hiç ayrılmayan/ rayon (2-s.78,88): (Alm.) ilçe./ romantik (1-s.124): (Fr.)1. Romantizm akımından olan yazar. 2. Davranışlarında duygu ve coşkunun aşırı ölçüde etkisi bulunan 3. Romantizm ile ilgili./ orijinal (1-s.104): (Fr.)1. Özgün. 2. Alışlagelenden daha değişik, şaşırtıcı nitelikte olan. 3. Fabrikasınca yapılmış olan, taklit olmayan (araç ve gereç). 4. Otantik./ otonom (1-s.106): (Fr.) Özerk, muhtar./ şem (2-s.72-2) (Ar.) Mum, balmumu./ tayy-i mekân (1-s.94): (Ar.) Keramet sahibi insanlarda olduğu öne sürülen bir çeşit beceri, kısa zamanda uzun mesafeler aşılması manasına gelir./ teori (2-s.102-2): (Fr.) Kuram, nazariye.”

Yöresel İfadeler

“101 Türk Efsanesi” adlı eserde yöresel ifade olarak değerlendirdiğimiz 82 ifade 107 sıklıkla kullanılmıştır. Eserde “iğ” ifadesi 6 sıklık sayısına, “daş” ifadesi 5 sıklık sayısına “bitta” ifadesi 3 sıklık sayısına sahiptir. Eserde yer alan yöresel ifadeler sıklık sayıları, sayfa numaraları, anlamları ve kullanıldıkları bölgelerle birlikte verilmiştir.

Türk dünyasına ait yöresel ifadeler

“Ali kuşluğu:yol azığı (1-s.109-Kosova Türk ağızları)/ ayağ: ayak (1-s.129-Kerkük ağızları)/ balasın: yavrusunu (1-s.87-Azerbaycan Türkçesi)/ barak: çok tüylü köpek (1-s.21-Uygur Türkçesi)/ batıptı: batmak (1-s.129 Kerkük Ağızları)/ bilin: bilin (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ bilirsiniz: bilirsiniz (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ bitta (127-3): ev pidesi (3-s.127-3-Kıbrıs Türk Ağızları)/ buba: baba (1-s.121-Kıbrıs Türk Ağızları) bulak: Kaynak, pınar, çeşme (1-s.78-Azerbaycan Türkçesi)/ burduğu: vurduğu (1-s.86-Azerbaycan Türkçesi)/ cetırın: getirin (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ cün (109) : gün (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ çimmek: yıkanmak (1-s.78-Azerbaycan Türkçesi)/ emzirem: emzirem (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ ezimim: azizim (1-s.87-Azerbaycan Türkçesi)/ gan: kan (3-s.87-3-Azerbaycan Türkçesi)/ gırı: kır, bayır (2-s.56-2-Türkmen Türkçesi)/ gız: kız (1-s.89-Azerbaycan Türkçesi)/ golu: kolu (1-s.86-Azerbaycan Türkçesi)/ gördi: gördü. (1-s.75-Azerbaycan Türkçesi)/ göyçek: gökçek (1-s.88-Azerbaycan Türkçesi)/ güzel: güzel (1-s.88-Azerbaycan Türkçesi)/ heste: hasta (1-s.129-Kerkük Ağızları)/ iğ: Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen. (6-s.47-4,48-2-Kırgız Türkçesi)/ kaktı: kalktı (1-s.74-Özbek Türkçesi)/ kaldıv: kaldın. (1-s.129-Kerkük Ağızları)/ kargış: Kargıma işi veya bu maksatla söylenen

sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı. (1-s.56-Türkmen Türkçesi)/ kelinşek: gelincik (2-s.43,44-Kazak Türkçesi)/ Kerküğim: Kerkük'üm (1-s.129-Kerkük Ağızları)/ kıymedini: kıymetini (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/ kondugı: kondugı (1-s.75-Azerbaycan Türkçesi)/ koylar: koyunlar (1-s.52-Özbek Türkçesi)/ koytaş: koyun taşı (1-s.52-Özbek Türkçesi)/ köktüş: (gök göğüs) bir köpek (3-s.67-3-Başkurt Türkçesi)/ kuğu kuşları: kuğu kuşları (1-s.75-Azerbaycan Türkçesi)/ kurıla: Kuru Leylâ (1-s.112-Yugoslavya Türk Ağızları)/ mulla: molla (1-s.121-Kıbrıs Türk Ağızları)/ müşel: Kazak takviminde on iki aya eşittir. (2-s.37-2-Kazak Türkçesi) ovcu: avcı (1-s.87-Azerbaycan Türkçesi)/ ovcunun: avcının (1-s.86-Azerbaycan Türkçesi)/ pırgı: sipsi (2-s.27-2-Hakas Türkçesi)/ sıkkan: çıkan (1-s.67-Başkurt Türkçesi)/ şelek: kova (1-s.41-Kazak Türkçesi)/ şonkar: av kuşu (1-s.22-Başkurt Türkçesi)/ tağ: dağ (2-s.43,44-Kazak Türkçesi)/ tahça: duvar rafı (1-s.74-Azerbaycan Türkçesi)/ turaç: sülüngillerden uzunluğu 34 cm olan, soyu azalmış bir kuş türü. (1-s.75-Azerbaycan Türkçesi)/ tuygun: tüylü köpek (1-s.22-Başkurt Türkçesi)/ tünnik: eğlence (1-s.129-Kerkük Ağızları)/ ular: bir kuş (1-s.21-Soyot- Urenha Ağızları)/ ulıv: hayvan adı (1-s.37-Kazak Türkçesi)/ veren etti: virân etti. (1-s.129-Kerkük Ağızları)/ yapak: kırılmış koyun yünü. (1-s.38-Kazak Türkçesi)/ yer: yel (1-s.58-Tatar Türkçesi) yetimin: yetimin (1-s.109-Kosova Türk Ağızları)/yirde: yerde (1-s.75-Azerbaycan Türkçesi)"

Anadolu'ya ait yöresel ifadeler

"alıyu: alıyor. (1-s.202-Trabzon ağızları)/ aşa: aşıyağı (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ baktın miyidi? baktın miydi? (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ bere: davar sağılan yer, ağıl. (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ böğle: böyle (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ cuma akşamı: perşembe (1-s.149-Balıkesir Ağızları)/ cumayı: cuma (1-s.148-Balıkesir Ağızları)/ daş: taş (5-s.56,202-4-Trabzon Ağızları)/ dolunmak: ayın batması (1-s.205-Van-Gevaş Ağızları)/ dondurya: donduruyor. (1-s.202-Trabzon ağızları)/ dururlarımış: dururlarmış. (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ Fetahmet: Fatih Ahmet (1-s.158-Diyarbakır Ağızları)/ gadınlar: kadınlar (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ gendüm: kendim (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ genemin süteli: Buğday başağının sütlenmiş, olgunlaşmış. (1-s.205-Van-Gevaş Ağızları)/ giriye: cumartesiden sonraki gün. (1-149-Balıkesir Ağızları)/ goyunu: koyunu (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ iye: törpü, eğe (1-s.147-Artvin Ağızları)/ sivin köteli: elmanın olgunu (1-s.205-Van-Gevaş Ağızları)/şahan: şahin (1-s.75-Van-Gevaş Ağızları)/ şakirt: öğrenci (1-s.169-Erzurum Ağızları)/ şindi: şimdi (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ urada: orada (2-s.202-2-Trabzon Ağızları)/ yayakları: yaylaları (1-s.202-Trabzon Ağızları)/ yolcu: pazartesi (1-s.149-Balıkesir Ağızları)"

İlişki Sözleri (Kalıp İfadeler)

"101 Türk Efsanesi" adlı eserde kalıplaşmış ifade olarak değerlendirdiğimiz 40 ifadenin sıklık sayısı 88'dir. En fazla sıklık sayısına sahip "bir gün", "bir zaman" ve "vaktiyle" ifadeleri 16 sıklık sayısına sahiptirler. Bu ifadeler efsane

türünün anlatımında sıkça yer alan ifadelerdir.

Hayır dua ve iyi dilek bildirenler

"buyurun (1-s.160), lütfen (1-s.185)"

Küfür, beddua-ilenç bildirenler

"harmanın taş olsun (1-s.56), parça parça olasıca (1-s.74), taş üstüne taş olasin! (1-s.148)"

Konuşanı veya dinleyeni yüceltme bildirenler

"ömrü uzun olsun (1-s.162), Rabbim koca Rabbim (1-s.193)"

Genel bir davranış veya düşünce bildirenler

"Ben diyeyim Ayşe ile Ali, siz deyiniz Fatma ile Mehmet (1-s.151), ne çare (1-s.29), ne olursa olsun (1-s.64), saymakla bitmez ki (1-s.100)"

Töre, gelenek ve kültürel değerleri yansıtanlar

"Allah'ın emriyle (1-s.174), gönül bu ya (1 s.203), hak rızası için (1-s.134), nur topu gibi bebek (1-s.162), Ya Allah (1-s.183)"

Dini inançları bildirenler

"Allah'ın dediği olmuş (1-s.143), Bismillah (1-s.36), ey Allah'ım (1-s.61), Tanrı buyruğu (1-s.33)"

Özür dileme bildirenler

"kusura kalmayın (1-s.56), özür dilerim (1-s.56)"

Sembolik olarak ödüllendirme bildirenler

"Tanrı'nın sevgili kulu (1-s.91)"

Minnet, teşekkür bildirenler

"rica etmek (1-s.184), sağlıklı günler dilemek (1-s.162), şükürler olsun (1-s.153)"

Efsane anlatısının içerdiği kalıp ifadeler

"adamın biri (1-s.27), aradan günler geçmiş (2-s.33,126), bir gün böyle, beş gün böyle (1-s.172), bir gün (16-s.25,29,31,33,47,55,57,61,63,67...), bir zaman (16-25,27,33,39,43,49,50,52,53,57...), çok eski zamanlar (1-s.30), derken (1-s.26), eski zamanlarda (1-s.68), gün gelmiş (1-s.54), gün olur (1-s.206), günlerden bir gün (3-s.49,50,74), günün birinde (1-s.159), kim bilir (1-s.62), vaktiyle (16s.21,23,47,54,65,74,113,125,129,143...)"

Çizelge 1. "101 Türk Efsanesi" adlı eserin söz varlığı

Sayı	Söz varlığı	Söz varlığı sayısı	Sıklık Sayısı
1	Deyim	278	418
2	Atasözü	4	4
3	Argo ifadeler	7	7
4	Tekrar öbekleri	97	134
5	Terimler	85	664
6	Yabancı sözcükler	19	39
7	Yöresel ifadeler	82	107
8	İlişki sözleri	40	88

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Saim Sakaoğlu'nun "101 Türk Efsanesi" adlı eserinin söz varlığının tespit edilerek bu söz varlığının ve efsane edebî türünün Türkçe öğretimine katkısını belirlemeyi amaçlamaktadır. Eserde Türk dünyasının farklı bölgelerinden derlenen 61 efsane ile Anadolu'nun farklı yörelerine ait 41 efsanenin söz varlığı öğeleri deyim, atasözü, tekrar öbeği (ikileme), terim anlamlı sözcükler, kalıp ifadeler (ilişki sözleri), argo ifadeler, yabancı sözcükler ve yöresel sözcükler olmak üzere sekiz başlık altında saptanmıştır. Bu söz varlığı öğelerinin sıklık sayıları ile eserde yer aldıkları sayfa numaraları da birlikte verilmiştir.

Eserde yer alan söz varlığı içerisinde 278 deyim bulunmaktadır. Bu deyimlerin sıklık sayısı 418'dir. Eserde deyim söz varlığının çok sayıda kullanımı anlatımı güçlendirmiş ve etkili kılmıştır. Eserde yer alan deyim varlığı Türkçe dersi öğretim programı genel amaçları ve kazanım kodlarına göre değerlendirildiğinde, Türkçe dersi 5, 6, 7 ve 8. sınıf düzeyi ortak kazanımı olan "Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler." kazanımının gerçekleştirilebilmesi için yeterlidir.

Eserin söz varlığı içerisinde 4 atasözü tespit edilmiş ve bu atasözleri 4 sıklık sayısına sahiptir. Atasözlerinin yer aldığı Başkurt/İdil-Ural bölgesine ait "Nevruz Çiçeği", Özbekistan'a ait "Aykız ile Künkız", İzmir/Bayındır yöresine ait "Hep Büyük" ve Azerbaycan'a ait "Pervane ile Od" efsaneleri Türkçe dersi ortaokul 5, 6, 7, 8. sınıflar Türkçe ders düzeyi "Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler." kazanımı için yeterlidir. Diğer efsanelerde atasözü varlığının tespit edilememesi bu bağlamda bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Efsaneler içerisinde argo ifadeler az yer verildiği görülmektedir. Eserde argo ifade olarak değerlendirdiğimiz 7 ifade 7 sıklık sayısına sahiptir. Bu ifadelerin öğrenciler için olumsuz örnek oluşturabilecek bir anlamsal bağlama sahip olmadıkları görülmektedir. Bu yönüyle eserin içerisindeki efsanelerin tamamının da öğrenciler için herhangi bir olumsuz tutum ve ifadeyi içermediğinden Türkçe dersi kaynak metin olarak kullanılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Eserde 134 sıklık sayısına sahip toplam 97 tekrar öbeği (ikileme) saptanmıştır. Bu tekrar öbeklerinin farklı biçimlerde oluşturulduğu da görülmektedir. Tekrar öbeklerinin eserde sıkça kullanımı anlatımı zenginleştirerek güçlendirmektedir. Ortaokul Türkçe dersi kazanımları içerisinde doğrudan tekrar öbeği söz varlığıyla ilgili kazanımın olmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

5. sınıf Türkçe ders kazanımları içerisinde "Okuduğu metindeki gerçek, mecaz ve terim anlamlı sözcükleri ayırt eder." ifadesi doğrudan terim anlamlı söz varlığının önemine işaret etmektedir. Eserde 32 coğrafya, 21 edebiyat, 12 din, 5 gökbilim, 4 askerlik, 3 kimya, 3 müzik, 2 halkbilim, 1 ticaret, 1 denizcilik ve 1 tıp alanı olmak üzere toplamda 85 terim anlamlı sözcük tespit edilmiştir. Terim anlamlı sözcüklerin eserde kullanım sıklığı 664'tür. Bu bağlamda eserin zengin bir terim söz varlığına sahip

olduğu ve Türkçe dersi sınıf düzeyi kazanımların gerçekleştirilebilmesi için yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kazanımları içerisinde yer alan "Konuşmalarında yabancı dillerden alınmış, dilimize henüz yerleşmemiş kelimelerin Türkçelerini kullanır." ifadesi konuşma dilinde Türkçe söz varlığı kullanımının önemine vurgu yapmaktadır. Eserde dilimize yabancı dillerden girmiş toplam 19 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin eserde kullanım sayısı 39'dur. Eserin hacmi dikkate alındığında bu sözcük varlığının makul bir sayıda olduğu görülmektedir. Ayrıca bu söz varlığı içerisinde Türkçenin genel kullanımında yer edinmemiş "Almighty, Bosporus, gospodin, kolhoz, rayon" sözcükleri ile Türkçenin dil bilgisi kurallarına göre türetilmemiş "tayy-i mekân" tamlaması dışında kalan diğer yabancı kökenli sözcükler Türkçenin yazım ve konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Türkçenin çok geniş bir coğrafyada uzun bir süre ana dil olarak kullanılıyor olması yöresel ifadeler bakımından onu oldukça zengin kılmaktadır. Eserde tespit edilen 107 sıklık sayısına sahip toplam 82 yöresel ifadenin olması da bu durumu desteklemektedir. Eserde yöresel sözcüklerin sayısının fazla olması öğrencilerin Türkçeye yönelik farkındalığını artırmalarının yanında, yöresel söz varlığını fark etmeleri ve bunun bir dil için zenginlik olduğunu kavramaları bakımından önemlidir. Bu bağlamda Türkçe dersi kazanımları içerisinde yöresel söz varlığına yönelik farkındalık ifade eden bir kazanımın bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

Bütün edebî türlerde olduğu gibi efsanelerin de kendine özgü bir anlatımı vardır. Bu anlatım çoğu zaman efsane türüne özgü kalıp ifadelerin kullanımıyla gerçekleştirilmektedir. Efsaneler içerisinde kalıp ifade olarak toplam 40 ifade tespit edilmiştir. Bu kalıp ifadelerin eserde kullanım sıklığı 88'dir. Dilin kullanımı içerisinde sıkça kullanılan birçok kalıp ifade yer almasına rağmen ortaokul Türkçe ders kitapları kazanımlarında bu bağlamda bir kazanımın olmaması diğer bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

"101 Türk Efsanesi" adlı eser, söz varlığı ve edebî tür olarak bir bütün hâlinde değerlendirildiğinde eserin söz varlığının Türkçe Dersi Öğretim Programı genel amaçlarından okuma, anlama, yazma ve konuşma becerilerinin gelişimine üst düzeyde katkı sağlayabileceği ve Türkçe dersi kazanımlarının gerçekleştirilmesi için yeterli sayıda olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca efsane edebî türünün genel amaçlar içerisinde yer alan "millî, manevî, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması, millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi" amacının gerçekleştirilmesinde de önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

Eseri oluşturan efsaneler dil ve anlatım bağlamında değerlendirildiğinde yabancı sözcüklerin çok az yer alması, öğrencilerin anlayabileceği standart

Türkçeyle yazılması, sade ve sürükleyici bir anlatıma sahip olması bakımından eserin bir bütün hâlinde Türkçe dersinde kaynak metin olarak kullanılabilmesi değerlendirilmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular alanyazındaki diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında Serin ve Albayrak (2012) efsanelerde türün özelliklerini yansıtan söz varlığı bulgularının çok olduğu ve genel olarak zengin bir söz varlığına sahip olduğunu değerlendirmekte ve efsane türünün okuyucuların söz varlığının zenginleşmesine katkı sunacağını, ayrıca efsanelerin söz varlığı ve anlatım zenginliğinin okuyucu veya dinleyicinin ilgisini artıracığını belirtmektedirler. Süğümlü ve Eraslan (2019) tarafından yapılan çalışmada Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılan metinler türüne göre incelendiğinde bütün kitaplarda 20 öykü, 22 şiir ve 12 makale türüne ait yazı kaynak metin olarak kullanılırken 5, 6 ve 7. sınıfta efsane türünde metne yer verilmediği, 8. sınıf kitabında ise sadece bir metne yer verildiği görülmektedir. Bu durum Türkçe ders kitaplarına kaynak metin seçiminde efsane türünden metinlerin seçiminin kısıtlı olduğunu, bu nedenle efsane türünde daha fazla metne yer verilmesinin söz varlığının zenginleşmesi bakımından gerekli olduğunu göstermektedir.

Baş (2006) tarihli çalışmasında efsanelerin zengin bir söz varlığına sahip olduğunu aktarmakta, (2010) tarihli çalışmasında ise çocuk edebiyatı ürünlerinin söz varlığını zenginleştirmede önemli katkıların olduğunu belirterek her türün kendine özgü söz varlığı öğelerini içerdiğini, bu nedenle edebî tür çeşidi arttıkça söz varlığı unsurlarının da farklılaşacağı ve zenginleşeceği sonucuna ulaşmaktadır. İlgili alanyazındaki çalışmalarda elde edilen bulgular efsanelerin zengin bir söz varlığına sahip olması ve okuyucuların söz varlığını zenginleştirmede katkı sunacağı; okuma ve dinleme metni olarak olay kurgusu, sade ve akıcı bir anlatıma sahip olması nedeniyle okuyucu ve dinleyicilerin ilgisini artıracığı gibi sonuçları bakımından çalışmamızda elde edilen bulgularla uyumludur.

Bu çalışma sonucunda efsanelerin Türkçe ders kitaplarına kaynak metin olarak seçilmesiyle ilgili şu önerilerde bulunmaktadır:

1. İncelenen eserde yer alan efsanelerin zengin bir söz varlığına sahip olduğu ve Türkçe dersi genel amaçlarıyla kazanımlarının gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı değerlendirildiğinden Türkçe ders kitaplarına kaynak metin olarak seçilmesi önerilmektedir.
2. Türkçe ders kitaplarındaki kaynak metinlerin edebî türlere göre dağılımında efsane türünde metnin sadece 8. sınıf Türkçe kitabında yer aldığı, diğer sınıflarda efsane türüne yer verilmediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sözlü kültür ürünlerini tanımaları, duyuşsal, bilişsel ve davranışsal yeterliklerinin gelişimi açısından Türkçe ders kitaplarında efsane türüne ait metinlere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.
3. Efsanelerin zengin bir söz varlığıyla sade ve akıcı bir anlatıma sahip olması öğrencilerin okuma ve dinlemeye yönelik ilgilerini artıracığı ve bu becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirildiğinden bu yönüyle de efsanelerin Türkçe dersinde kaynak metin olarak

kullanılması önerilmektedir.

4. İncelenen eserin söz varlığı içerisinde kalıp ifadeler, yöresel sözcükler ve tekrar öbeklerinin önemli ölçüde yer aldığı görülmesine rağmen Türkçe ders kazanımları içerisinde bu söz varlıklarının öğretilmesine yönelik doğrudan bir kazanım bulunmamaktadır. Söz varlığıyla ilgili kazanımların bütün söz varlığı öğelerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

Extended Abstract

Introduction

In teaching Turkish, it is very important for students to learn the vocabulary elements of the language. The texts used in Turkish lessons must be at a sufficient level in terms of language content. There are four basic skill areas in Turkish lessons: reading comprehension, writing, speaking and listening. It is imperative that students have a rich vocabulary in order to gain sufficient language skills in these four basic skill areas. In the selection of source texts for Turkish textbooks, articles written in literary genres are used. Legends are also important sources of language. Especially since they are a part of the oral language tradition, besides having a rich vocabulary, they also contain important elements that meet the general objectives of National Education in terms of function. The book examined in this study is Saim Sakaoğlu's "101 Turkish Legend", an important source book for the realization of the general objectives of the Turkish lesson and the achievements of the grade level. The legends in the work have a rich vocabulary. It is also important in terms of transferring value to students, enriching their imagination, learning new information and helping their social development. When the literature on the subject is examined, although there are many academic studies on legends and vocabulary, there is no vocabulary study on the content of the myth genre. It is seen that studies dealing with the subject of legend mostly consist of conceptual publications related to the genre and compilations of local legends. In vocabulary studies, studies were carried out to determine the vocabulary for the most studied sources. This study is very important in terms of determining the vocabulary of legends and evaluating the contribution of this vocabulary and legend type texts to Turkish teaching. The vocabulary items examined in the study are; foreign words, clichés (relationship words), idioms, proverbs, terms, reduplications (repetition sentences), slang and local words Turkish Course Curriculum states the general aims of language teaching. In addition, the program clearly expresses the achievements at the 5th, 6th, 7th and 8th grades of secondary school. Great importance is attached to enriching the vocabulary for general purposes and grade-level achievements. The vocabulary of the work named "101 Turkish Legends", which includes selections from the legends of the whole Turkish world, and the contribution of this vocabulary to Turkish teaching constitute the subject of this study. The research is based

on the assumption that legends have a rich vocabulary, this rich vocabulary can contribute to Turkish teaching, and therefore, one hundred and one legends in the work can be used as a source text in Turkish textbooks. Based on these assumptions, the aim of the study is to determine what elements the vocabulary of the work consists of and to reveal how useful the legends in the work as a whole can be in realizing the general objectives and achievements of the Turkish lesson.

Method

This research was carried out using the qualitative method. In Saim Sakaoglu's book "101 Turkish Legends", there are a total of 101 Turkish legends, 60 from different regions of the Turkish world and 41 from Anatolian geography. All of these myths were included in the sample of the study. In the introduction part of the study, information is given about the literary genre of the legend and the vocabulary of Turkish, and the importance of vocabulary and legends in Turkish teaching is explained. In this section, the general aims of Turkish teaching and the grade level achievements were examined, and the objectives and achievements related to the vocabulary and legend type were determined. In the findings section of the study, the vocabulary of the work was determined as a whole, and in the conclusion section, the general purposes of this vocabulary in Turkish teaching and the realization level of the class level gains were interpreted. Document analysis method was used as a data collection tool in the research. In the research, all the legends in the work called "101 Turkish Legends", which were examined as a document, were examined and the vocabulary elements in the legends were determined. In the analysis of the data obtained as a result of the document review in the research, the vocabulary items in Doğan Aksan's (2004) "Vocabulary of Turkish" were taken as reference in terms of scope and content, and the findings were coded thematically. In addition to the vocabulary in the work taken as a source, local expressions were also examined and coded under the relevant title. While the findings were coded under the relevant headings, all the vocabulary items in the work were given with frequency numbers and page numbers.

Results

There are 278 idioms with 418 frequencies in the work titled "101 Turkish Legends" examined in the research. There are 4 proverbs in the work and these proverbs have 4 frequencies. There are 7 frequencies of 7 expressions that can be considered slang in the work. There are 134 frequencies of 97 repetition groups in the work. The number of term meaningful words in the work is 85. The frequency of these words is 664. There are 19 foreign words in the work. The frequency of these words is 39. In the research, there are 82 words with 107 frequencies that we consider as local expressions. There are 40 words group in the form of formulaic expressions in the work. The frequency number of these words is 88.

Discussion

It is seen that the work has a very rich vocabulary in terms of idioms, formulaic expressions, terms, repeated phrases (pairs), local expressions. The less use of slang and foreign words in the work is another positive aspect. Except for the 4 legends in the work, the existence of proverbs in other legends has not been found. This situation can be evaluated as a lack of vocabulary.

Pedagogical Implications

When the work named "101 Turkish Legend" is evaluated as a whole in terms of vocabulary and literary genre, it is thought that it can contribute to the general purposes of the Turkish Lesson Curriculum such as reading, understanding, writing and speaking. In addition, as a result of the literary expression function of the legends, it will be useful in realizing the general objectives of the Turkish course. In summary, it is thought that it would be appropriate to use the work as a Turkish lesson resource with its language and expression, the number and function of its vocabulary. It has been understood that legendary texts are rarely included in Turkish textbooks. For this reason, it is considered appropriate to give more place to the legend genre in Turkish textbooks.

Araştırmanın Etik Taahhüt Metni

Yapılan bu çalışmada bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifatın yapılmadığı, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde "Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi ve Editörünün" hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun Sorumlu Yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğu sorumlu yazar tarafından taahhüt edilmiştir.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2001). *Türkçenin gücü* (Genişletilmiş 7. baskı). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözcükleri* (3 baskı). Ankara: Engin Yayınevi.
- Baş, B. (2006). 1985-2005 yılları arasında çocuk edebiyatı sahasında yazılmış tahkiyeli metinlerin söz varlığı üzerine bir araştırma [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baş, B. (2010). Söz varlığının oluşumu ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 137-159. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/tubar/issue/16968/1772> adresinden alındı
- Corbin, J., and Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research techniques and procedures for developing grounded theory (third edition)*. Los Angeles, USA: Sage.
- Demir, C. (2016). Türkçe eğitim-öğretim programları ve kişisel söz varlığı. *Milli Eğitim Dergisi* (45 (210)), 141-161.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Fedakar, P. (2008). Karakalpak efsaneleri/inceleme metinler [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İzmir: Ege Üniversitesi

- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Dalı.
- Göçer, A. (2009). Türkçe eğitiminde öğrencilerin söz varlığını geliştirme etkinlikleri ve sözlük kullanımı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4*, 1025-1055.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede kalıp sözler. *Bilig* (44, Kış), 89-110. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/bilig/issue/25368/267769>
- Güney, E. C. (1966). *Folklor ve eğitim (Vol. 1)*. Milli Eğitim Basımevi.
- Hatipoğlu, V. (1972). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Jason, H. (1971). Concerding the 'Historical' and the 'Local' Legends and Their Relations. *Journal of American Folklore* (84 (331)), 134-144. <https://doi.org/10.2307/539740>
- Karagöl, E., ve Tarakcı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48 (222), 149-171. Eylül 18, 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/45478/571390> adresinden alındı
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (24 b.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. (MEB, Dü.) Eylül 16, 2023 tarihinde MEB Müfredat: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/20195716392253-02-T%C3%BCrk%C3%A7e%20%C3%96%C4%9Fretim%20Program%C4%B1%202019.pdf> adresinden alındı
- Onan, B. (2016). Söz varlığı terminolojisi üzerine bir analiz çalışması. *Millî Eğitim* (210), 11-29. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36140/406010>
- Özbay, M., ve Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe öğretiminde kelime hazinesinin önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, V(1), 30-45. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/yyuefd/issue/13713/166023>
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (2014). *101 Türk efsanesi* (6 baskı.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Serin, N., ve Albayrak, F. (2012). Türk efsanelerinin söz varlığı. *V. Uluslararası Genç Türkologlar Sempozyumu*, (s. 481-496). Bişkek. Eylül 16, 2023 tarihinde https://www.academia.edu/34330247/T%C3%9CRK_EFSANELER%C4%B0N%C4%B0N_S%C3%96Z_VARLI%C4%9EI adresinden alındı
- Süğümlü, Ü., ve Eraslan, A. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metin türleri ile kalıplaşmış söz varlığı ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 630-646. Eylül 16.09.2023, 2023 tarihinde <https://www.anadiliegitimi.com/en/download/article-file/774700> adresinden alındı
- Şen, M. (2016). Argo kelimeler üzerine, "argo", Gürsoy Naskali Emine, Sağol Yüksekaya Gülden (Ed.), İstanbul: Ka Kitap.
- TDK. (2018, Şubat-Mayıs). *Sözlükler*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Yılar, Ö. (2005). Mit, efsane ve eğitim. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* (11), 383-392. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunikkefd/issue/2772/37093>
- Yıldırım, A., ve Şimsek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11 baskı: 1999-2018). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu (2018). "101 Türk efsanesi adlı eserin söz varlığının Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı.